

УДК 796.323.2.015.136:796.015.32

Сучасний стан проблеми вдосконалення тактичної підготовки професійної команди з баскетболу протягом змагального періоду

Мітова О. О., Нагорний Д. О.

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту

Анотація

Стаття присвячена сучасному стану проблеми вдосконалення тактичної підготовки професійних баскетбольних команд в процесі змагального періоду. Автори аналізують важливі аспекти тактичної підготовки команд, а також вивчають новітні тенденції тактичних схем та технік, що використовуються в сучасному баскетболі для підвищення ефективності командних дій.

Мета. Проаналізувати науково-методичну літературу щодо сучасного стану проблеми тактичної підготовки баскетбольних команд протягом змагального періоду.

Матеріал і методи. Методи: аналіз науково-методичної літератури, аналіз змагальної діяльності, педагогічне спостереження, систематизація даних.

Результати. У статті вивчено вплив сучасних тренувальних методик на тактичну підготовленість баскетболістів, акцентовано на важливості індивідуальних і групових тактичних взаємодій, а також ролі психологічної підготовки гравців для покращення результативності команди. Велике значення має здатність спортсменів до антиципації, тобто передбачення тактичних ситуацій ще до їх виникнення. Також виявлено, що підвищення фізичних та технічних показників гравців значно покращує ефективність застосовуваних тактичних схем. Успішне поєднання індивідуальних якостей і колективних дій дозволяє команді адаптуватися до різних змагальних ситуацій та підвищує загальну результативність. Окремо розглянуто тактичні взаємодії, використані провідними тренерами на основі аналізу матчів Євроліги, Єврокубку та Суперліги України.

Висновки. Тактична підготовка професійних баскетбольних команд потребує інтеграції новітніх наукових досліджень та методик, що дозволяють адаптувати стратегії до сучасних умов професійного баскетболу, зокрема в аспектах інтенсивності та швидкості гри, тому актуальним є розробка структури та змісту тактичної підготовки професійних баскетбольних команд протягом змагального періоду.

Ключові слова: баскетбол; тактична підготовка; змагальний період; сучасні тенденції; професійна баскетбольна команда; ефективність.

Abstract

The Current State of the Problem of Improving the Tactical Training of Professional Basketball Teams During the Competitive Period

E. Mitova, D. Nahornyi

The article is dedicated to the current state of the problem of improving the tactical training of professional basketball teams during the competitive period. The authors analyse important aspects of tactical training, as well as examine the latest trends in tactical schemes and techniques used in modern basketball to enhance team performance.

Purpose. To analyse scientific and methodological literature on the current state of the problem of tactical training in basketball teams during the competitive period.

Material and Methods. Methods: analysis of scientific and methodological literature, analysis of competitive activity, pedagogical observation, data systematization.

Results. The article examines the impact of modern training methodologies on the tactical preparedness of basketball players, emphasizing the importance of individual and group tactical interactions, as well as the role of psychological training in improving team performance. The ability of athletes to anticipate, that is, to predict tactical situations before they arise, is of great significance. It is also revealed that improving players' physical and technical skills significantly enhances the effectiveness of applied tactical schemes. A successful combination of individual qualities and collective actions enables the team to adapt to various competitive situations and improves overall performance. Additionally, special attention is given to tactical interactions employed by leading coaches, based on the analysis of EuroLeague, EuroCup and Ukrainian Superleague games.

Conclusions. Tactical training for professional basketball teams requires the integration of the latest scientific research and methods, which allow strategies to be adapted to the modern conditions of professional basketball, particularly in terms of game intensity and speed, therefore

it is essential to develop the structure and content of tactical training for professional basketball teams during the competitive period.

Keywords: basketball; tactical training; competitive period; modern trends; professional basketball team; effectiveness.

Вступ

Сучасний баскетбол є видом спорту, який в системі олімпійського та професійного спорту вирізняються особливою популярністю. Аналіз змагань високого рівня сьогодні свідчить про те, що баскетбол перетворюється на потужну індустрію, яка збирає десятки тисяч уболівальників на спортивних аренах і багатомільйонні аудиторії телеглядачів, що, у свою чергу, значно збільшує спортивну конкуренцію і видовищність змагань (Martens, 2012; Sushko & Doroshenko, 2017; Мітова, 2022a; Безмилов, 2023; Борисова et al., 2024).

Позитивна динаміка популярності баскетболу потребує оновлення знань з теорії та методики підготовки спортсменів, сучасних досліджень із урахуванням тенденцій, притаманних спорту XXI ст., екстраполяції практичного досвіду провідних закордонних країн у практику вітчизняного баскетболу. Останніми роками, чимало досліджень було присвячено розв'язанню різних проблем у спортивних іграх, й у баскетболі зокрема (Безмилов, 2022; Zhigong et al., 2022; Крамаренко et al., 2024; Мітова & Боцуляк, 2024; Ivchenko et al., 2024).

Проблемам системи підготовки професійних баскетбольних команд високої кваліфікації присвячено науковій праці вітчизняних та закордонних фахівців (Сушко & Дорошенко, 2019; Мітова & Шинкарук, 2022; Сюй Лі & Мішук, 2023; Чжан Ці, 2024), однак тактичній підготовці протягом змагального періоду з урахуванням сучасних тенденцій розвитку тактики баскетболу у світі приділено недостатньо робіт.

Розглядаючи структуру змагальної діяльності в баскетболі, провідні спеціалісти зазначають, що зі зростанням спортивної майстерності найбільше значення має техніко-тактична підготовленість окремих гравців та команди загалом (Brown, 2004; Showalter, 2012).

На думку фахівців, саме тактична підготовка найбільше еволюціонує у процесі розвитку ігрових видів спорту (Gandolfi, 2008; Костюкевич, 2014; Костюкевич et al., 2023). У цьому напрямі постійно ведеться пошук нових технічних елементів і дій, тактичних взаємодій, схем та моделей гри (Brown, 2004; Showalter, 2012; Платонов, 2020).

Однак проблема наукового обґрунтування структури та змісту тактичної підготовки баскетбольних команд протягом змагального періоду ще недостатньо вивчена, тому даний напрям дослідження є достатньо актуальним для теорії та практики баскетболу.

Мета дослідження – проаналізувати науково-методичну літературу щодо сучасного стану проблеми тактичної підготовки баскетбольних команд протягом змагального періоду.

Матеріал і методи

В ході дослідження було використано такі методи дослідження: аналіз спеціальної, науково-методичної літера-

тури, узагальнення та систематизація даних.

Аналіз та узагальнення літературних джерел, інформації, що розміщена у мережі Інтернет, дозволив отримати загальне уявлення про ступінь розробленості досліджуваної проблеми, визначити проблемне поле дослідження, виявити особливості змагального періоду в баскетболі, проаналізувати досвід тактичної підготовки провідних баскетбольних країн, виявлено проблемне коло питань у тактичній підготовці професійних команд протягом змагального періоду.

Результати дослідження

У командних видах спорту важливою стороною тактичної підготовленості є рівень взаємодії партнерів у групових і командних діях. Саме від ефективності взаємодії спортсменів, вміння поєднання відпрацьованих тактичних схем з нестандартними рішеннями, використання індивідуальних можливостей кожного спортсмена для досягнення кінцевого результату залежить ефективність комбінацій у спортивних іграх. Ефективність тактичної діяльності у багатьох видах спорту визначається здібностями спортсмена до просторової і часової антиципації, тобто передбаченням змагальної ситуації до її розгортання. Саме цією здатністю значною мірою визначається точний вибір позиції воротарем у футболі або гандболі, перехоплення м'яча в баскетболі або шайби в хокеї (Платонов, 2020).

За визначенням (Костюкевич, 2014) тактична підготовка у командних спортивних іграх – це комплексний процес, що включає оволодіння всіма необхідними знаннями про засоби і способи ведення спортивної боротьби і систему техніко-тактичних тренувальних завдань, а також контрольних та офіційних ігор, в яких спортсмени вдосконалюють і доводять до оптимального рівня свою тактичну майстерність. Результатом тактичної підготовки буде рівень тактичної підготовленості спортсменів. У структурі тактичної підготовленості виділяють тактичні знання, тактичні вміння, тактичні навички, тактичне мислення.

На думку провідних фахівців США баскетболу притаманна особлива пристрасть. Справа не лише в тому, що одна група талановитих спортсменів грає у гру проти іншої. Швидше, це чудова стратегічна гра, яка потребує виняткової дисципліни, бажання перемогти, уміння, просторового орієнтування, швидкості, розуміння тактики та стратегічного виконання одним згуртованим квінтетом гравців, щоб перевершити опозицію (Gandolfi, 2008).

У роботі (Платонов, 2020) визначено, що для спортсменів в ігрових видах спорту та єдиноборствах, при реалізації тактичних дій характерні два рівні оперативних задач: перший – сенсорно-перцептивний і другий – прогностичний. На першому рівні здійснюється вибір рішення з кількох альтернатив у результаті ситуації, що несподівано виникла, на другому рівні відбувається прийняття рішення як результат урахування закономірностей в діях суперника і рефлексивної поведінки.

Необхідно відзначити, що прийняття рішень у цих видах спорту має такі специфічні особливості:

- діяльність в умовах гострого ліміту часу – яким би правильним не було будь-яке вирішення, воно має тактичну цінність тільки при оперативному здійсненні, у суворій відповідності зі змагальною ситуацією;
- невизначено-послідовний характер рішень – вслід за кожним вирішенням ситуація змінюється і вимагає вже нового вирішення, нерідко такого, яке кардинально відрізняється від попереднього;
- сприйняття великої кількості елементів, які структуруються в динамічну систему у відповідності з прогнозуванням найбільш вірогідного розвитку тактичної ситуації;
- так зване панорамне орієнтування по всьому полю зору, причому таке, при якому спортсмен логічно зв'язує між собою елементи ситуації, мало схожі за зовнішніми ознаками;
- вибір тактичного рішення з кількох варіантів, доволі близьких один до одного, і здатність здійснювати стрибок через проміжні і несуттєві варіанти; • втримання в оперативній пам'яті і мисленнєве ранжування елементів тактичної задачі, зміна плану її рішення безпосередньо в ході рухової дії (Платонов, 2020).

Цілком природно, що ефективність рішень, які приймаються, залежить від технічного оснащення, координаційних і швидкісних здібностей. У спортивних іграх, як і в єдиноборствах, існує чимало можливостей, обумовлених конкретною змагальною ситуацією і положенням, яке займає спортсмен, можливими діями суперників, положенням м'яча або шайби і т. д. Як правило, ситуація ускладнюється дефіцитом часу і простору, особливостями поз, які займає спортсмен. В цих умовах перед центральною нервовою системою стоїть складне завдання вибору найбільш ефективних дій з множини можливих варіантів. Розуміння цього приводить до необхідності формування в тренувальному процесі великої кількості стійких зв'язків між працюючими м'язами і техніко-тактичними вміннями та навичками. Чим більша кількість таких синергій, що ґрунтуються на відпрацьованих у процесі тренування зв'язках і є стійкими та варіативними компонентами рухів, тим оперативніший процес прийняття оптимального рішення й ефективніша його реалізація в складній руховій дії

Особливою проблемою тактичної підготовки в спортивних іграх є розробка таких техніко-тактичних ігрових схем і відповідної їм побудови підготовки, при яких використовувались би сильні сторони кожного гравця і згладжувались його недоліки. В цьому випадку у процесі тренувальної і змагальної діяльності вдається задовольнити як індивідуальні, так і колективні потреби, забезпечити високу результативність команди, яка буде сильна як колективною грою, так і використанням сильних сторін кожного гравця. Інакше великий вплив на результативність команди справлятимуть слабкі сторони кожного гравця, які в кінцевому підсумку призведуть до наявності техніко-тактичних і психологічних ланок, лімітуючих як командну, так і індивідуальну результативність. Практична реалізація вказаної стратегії вимагає аналізу індивідуальних складових, характерних для кожного спортсмена (фізична і техніко-тактична підготовленість, якість психіки,

авторитет і становище в команді тощо), і групових, які відображають можливості команди, її положення в системі змагань, цілі і задачі, що стоять, та ін. У відповідності з цим формується командна структура, яка включає позиції, роль і статус кожного гравця. Наступними етапами є командне об'єднання, в процесі якого формуються техніко-тактичні взаємодії між гравцями та ігровими ланками, і командний процес, в якому вирішуються питання техніко-тактичної взаємодії гравців усієї команди для ефективного вирішення командних та індивідуальних задач. При раціональній побудові процесу забезпечується досягнення як командних (результативність і стабільність виступів), так і індивідуальних цілей (задоволення, результативність) (Платонов, 2020).

Ефективність тактичної діяльності у багатьох видах спорту визначається здібностями спортсмена до просторової і часової антиципації, тобто передбаченням змагальної ситуації до її розгортання. Саме цією здатністю значною мірою визначається точний вибір позиції гравця під час перехоплення м'яча в баскетболі. Виконання прийомів і дій у вправах з партнером створює сприятливі умови для розвитку і вдосконалення важливих для спортсменів тактичних якостей – відчуття моменту для початку своїх дій, цілеспрямованості спілкування з партнером, швидкості і точності рухових реакцій, диференціювання дистанційних, часових, м'язово-рухових параметрів взаємодій.

Процес тактичної підготовки можна розглядати як свого роду об'єднуючий початок щодо інших складових спортивної майстерності. У фундаментальній праці Платонова В.М. (2020) проведено узагальнення попередників, якими запропоновано систему вправ і методичних підходів становлення спортивної тактики, яка включає наступне:

- створення полегшених умов при освоєнні раціональних варіантів розподілу сил на дистанції (лідировання, коректувальна інформація про швидкість пересування, темп рухів);
- створення умов, що ускладнюють реалізацію оптимального тактичного плану при закріпленні тактичних навичок (виконання завдань у незвичних умовах, введення додаткових перешкод);
- дотримання тактичної схеми при істотній варіативності просторово-часових і динамічних характеристик рухів або, навпаки, несподівана зміна тактики за додатковим сигналом або у зв'язку із ситуацією, яка різко змінилася;
- необхідність реалізації оптимальної тактичної схеми при роботі в умовах значної і постійно прогресуючої втоми.
- у змагальному періоді (8–9 міс.) ефективну змагальну діяльність; органічний взаємозв'язок змагальної діяльності із тренувальним процесом, спрямованим на вдосконалення різних складових фундаментальної та спеціальної підготовленості; використання офіційних ігор і безпосередньо пов'язаних з ними тренувальних і відновних засобів як найважливіших складових тренувального процесу (Платонов, 2020).

При вдосконаленні тактичної майстерності дуже важливо застосовувати раціональну методику. Процес формування тактичної майстерності проходить у три етапи – орієнтувальний, виконавчий і контрольний. Орієнтувальний

етап передбачає ознайомлення спортсмена із завданням; виконавчий – багаторазове виконання вправ, пошук оптимальних техніко-тактичних рішень, відпрацювання шляхів їх реалізації в складних умовах тренувальної і змагальної діяльності; контрольний – виявлення ефективності тактичних рішень, фіксування помилок і можливостей їх виправлення. Послідовність вирішення задач у процесі тактичного вдосконалення забезпечується застосуванням завдань різного рівня складності – за зразком, репродуктивно-пошукового характеру, реконструктивно-варіативного характеру (Платонов, 2020).

Окрім того, низкою фахівців підкреслюється специфічність періодизації річного макроциклу у командних спортивних іграх (Showalter, 2012; Wissel, 2012; Чжан Ці, 2024). Змагальний період у баскетболі триває від 8 до 9 місяців та складається з 50–75 офіційних матчів. Таке змагальне навантаження потребує від тренерів команд постійного застосування стратегії ведення спортивної боротьби та впровадження гнучкої та варіативної тактики під час матчів з метою економізації та правильного перерозподілу сил гравців на весь ігровий сезон.

Змагальний період «in-season» є найбільш специфічною частиною річного циклу підготовки в спортивних іграх, структура якого фактично унеможливає використання традиційних моделей періодизації підготовки спортсменів (мезоциклів, етапів) та потребує розробки власних стратегій управління тренувальним процесом для забезпечення необхідного рівня підготовленості гравців (Безмилов, 2022).

У праці М.М. Безмилова (2022) зазначається, що планування міжігрових мікроциклів, які стають фактично єдиним структурним утворенням тренувального процесу протягом тривалого змагального періоду (in-season). Поглиблення наукових знань в даному напрямі має здійснюватись шляхом побудови та експериментальної перевірки різних варіантів моделей короткострокових циклів, заснованих на врахуванні об'єктивних факторів, що супроводжують процес підготовки команд високої кваліфікації протягом змагального періоду. Серед провідних чинників, які мають визначальний вплив на побудову міжігрових змагальних мікроциклів, можна виділити:

- 1) тривалість періоду між іграми (кількість днів після гри та до початку наступного змагання);
- 2) виснажливості та значущості попередньої гри;
- 3) фаза ігрового сезону;
- 4) здатність спортсменів до активного відновлення;
- 5) турнірна значущість наступної гри та фактичні умови підготовки до неї (Безмилов, 2022).

У фундаментальних працях (Платонов, 2020) зазначається, що найбільший обсяг засобів і методів тактичної підготовки в макроциклі припадає на кінець підготовчого і змагальний період. На першому етапі підготовчого періоду вдосконалюються лише окремі компоненти тактики. Важливе місце тактична підготовка займає на етапі безпосередньої підготовки до основних змагань, тобто у змагальному періоді. Рівень технічної майстерності, фізичної і психологічної підготовленості, який сформувався до цього етапу, дозволяє перейти до відпрацювання тактики в її найбільшому наближенні до умов наступної змагальної

діяльності (Платонов, 2020). Такі підходи до планування тактичної підготовки було запроваджено провідними тренерами Валерієм Лобановським та Ігорем Турчиним і підтверджено високими результатами на міжнародній арені у футболі та гандболі відповідно.

Нами проаналізовано матчі провідних європейських турнірів, таких як Євроліга та Єврокубок ФІБА. Аналіз тактичних побудов дозволив нам виокремити основні тактичні тенденції баскетболу, які використовуються провідними баскетбольними тренерами в професійних командах.

Перш за все, неможливо заперечувати той факт – що наразі баскетболісти високого рівня стають більш атлетичними, завдяки удосконаленню власних функціональних показників, швидкісних, силових та інших якостей. Відповідно, це зменшує **антропометричну різницю** гравців на різних позиціях.

Саме тому, захист команд стає **все більш агресивним**, захисники мають можливість чинити тиск на гравців з м'ячем по всьому майданчику, що призводить до меншої кількості відкритих кидків з дальньої або середньої дистанції. Це змушує гравців нападу здійснювати проходи під кошик, створюючи **необхідність команди в захисті у ротації** – яка у свою чергу ускладнює виконання кидків з близької дистанції.

Наразі найбільш популярним видом захистом на заслонах гравцеві з м'ячем є **«зміна» (switching)**. Тобто, гравець який захищався на м'ячі, змінює опіку на гравця, який ставив заслон – і навпаки: гравець, який захищав «заслоняючого». Таким чином, у команди нападу є два основних варіанти продовження атаки: через периметр або через «трюхсекундну» зону.

У першому варіанті – гравець з м'ячем опікується вищим баскетболістом, відносно менш рухливим. Тому має перевагу у швидкості.

У другому варіанті – м'яч має дістатись заслоняючому гравцеві, який опікується менш габаритним опонентом. Так як він має антропометричну перевагу.

За обох випадків команда захисту має справлятися грою в 1 на 1, враховуючи тенденцію щодо збільшення атлетичності баскетболістів. Однак за команди тренера: захисники з додатковою ротацією та комунікацією починають подвоєння (**«double-team»**) на гравцеві з м'ячем, щоб він здійснив передачу (тобто, розстався з м'ячем). В результаті застосування даного виду захисту: початкова перевага у швидкості або антропометричних даних нівелюється, і команда в нападі має здійснювати форсований, незручний кидок.

Щодо нападу, то протягом останніх 4-5 років чітко спостерігається тенденція, що команди намагаються грати швидше (збільшення темпу гри), ефективно використовуючи **«transition offense/fast play»**. Даний вид нападу стає популярнішим, оскільки такі атаки мають більший відсоток результативності, і водночас потребує менше часу для здійснення кидка.

Наступним невід'ємним складовою сучасного баскетболу є гра без м'яча (**«off-ball game»**): яка складається з постановки заслонів без м'яча (**«off-ball screens»**) та руху гравців без м'яча, (**«off-ball spacing»**). Тобто, тренерами акцентується увага на злагодженому командному перемі-

щенні гравців та ефективному русі м'яча, враховуючи захисні дії суперника.

В даному контексті важливим концептом є «**ефект Доміно**» – це момент, коли командою в атаці створюється перевага, і за рахунок подальших швидко прийнятих рішень: агресивних проходів до кошика та правильних передач, команда має можливість здійснити відкритий кидок.

Також надзвичайно популярними стали наступні концепти як:

- **«slip screen»** – «посковзний» заслін гравцеві з м'ячем. Тобто гравець імітує постановку заслону, в останню мить просто пробігаючи повз захисника гравця з м'ячем, що створює спантеличеність в захисників. В результаті, даний елемент можливість отримати або вільний триочковий кидок, або вільний прохід до кошика.

- **«gortat screen»** – це елемент “Pick-and-Roll”, під час якого гравець передньої лінії блокує свого захисника тілом, щоб створити вільний коридор для проходів гравцеві з м'ячем.

- **«varejao screen»** – це елемент, коли заслоняючий гравець змінює сторону постановку заслону в останній момент перед контактом із захисником гравця з м'ячем. В результаті, у захисників заслону створюється плутанина щодо того, яку сторону заслону потрібно закривати.

Але, на нашу думку, найбільш очевидною тенденцією останнього десятиліття у світовому баскетболі – є значне підвищення кількості здійснених **триочкових кидків**. З кожним роком, все більше команд віддають перевагу гравцям, які можуть «розтягувати паркет» і підвищувати результативність гри за допомогою влучних кидків з дальньої дистанції.

Багато вчених присвятили свої дослідження різним аспектам та складовим тактичної підготовки, а також чинникам, що впливають на ефективність реалізації тактичної підготовленості.

Вивчення й аналіз науково-методичної літератури, що стосується фундаментальних теоретичних положень тактики баскетболу дозволяє констатувати наявність у її структурі двох основних розділів тактику нападу та тактику захисту (Поплавський, 2004; Wissel, 2012). Однак, останніми роками відбулися суттєві перетворення в організації групових та командних взаємодій нападу та захисту, багато уваги приділяється індивідуальним та груповим діям гравців, швидкому переходу від захисту до нападу і навпаки – від нападу до захисту, що призводить до протиріч між наявними у методичній літературі рекомендаціями та реальними тактичними комбінаціями професійних команд. Окрім того, різновиди нападу та захисту безперервно вдосконалюються і мають велику кількість варіантів, обумовлених філософією тренерів, складом команди, системою захисту (нападу) суперників та конкретними умовами змагань (Gandolfi, 2008; Duke, 2014).

Низкою вчених проведено дослідження щодо визначення впливу нейродинамічних функцій гравців залежно від ігрового амплуа на швидкість їх оперативного тактичного мислення у різних командних ігрових видах спорту (Сюй Лі & Міщук, 2023; Лизогуб et al., 2024; Сюй Лі, 2024; Фролова et al., 2024).

У науковій літературі зазначається, що пропускну

спроможність функціональної рухливості нервових процесів залишається провідним критерієм при відборі перспективних спортсменів і залишається вирішальною на кожному етапі багаторічної підготовки, демонструючи значний взаємозв'язок із підвищенням кваліфікації спортсмена (від новачка до МСМК) (Сюй Лі, 2024). У роботі (Козіна & Жабровець, 2011) визначено, що сила нервових процесів не відіграє вирішального значення для спортсменів ігрових видів спорту, тому що в спортивній команді ефективно можуть бути використані будь-які гравці з різними рівнями сили нервових процесів.

Когнітивні характеристики мають вирішальне значення для визначення розмаїття тактичних дій баскетболістів. Ігрова діяльність обумовлена вирішенням тактичних завдань, сприйняттям рухомих об'єктів, оцінкою параметрів цього руху, випереджаючими реакціями на рух і прийняттям оперативних рішень. До найбільш важливих когнітивних здібностей відносяться:

- оперативне мислення – характеризується результативністю розв'язання тактичного завдання та деяким кількісним характеристикам, що визначають якість рішення (часом розв'язання, кількістю помилок, напруженістю роботи тощо);

- загальні розумові здібності – загальна здатність до пізнання та вирішення труднощів, що поєднує всі пізнавальні здібності людини: відчуття, сприйняття, пам'ять, уявлення, мислення, уяву (Сюй Лі, 2024).

У дослідженнях (Сюй Лі, 2024) виявлено, що одна з основних умов отримання високих спортивних результатів під час гри у баскетбол – це швидкість і точність рухових дій, зокрема просторово-часові, а це кількісні і якісні показники ігрових дій. Водночас, ці особливості забезпечує не лише діяльність опорно-рухового апарату, але і нервової системи, яка, власне, і забезпечує регуляцію та реалізацію рухових, як технічних, так і тактичних дій.

Контроль різних складових змагальної діяльності, техніко-тактичних показників кожного гравця та команди в цілому достатньо забезпечений сучасними комп'ютерними програмами, запропонованими FIBA та Компанією FastModel Sports (США). О. О. Мітовою (2022b; 2024) науково обґрунтовано ієрархічну структуру системи знань щодо засобів контролю у командних спортивних іграх в процесі підготовки – контрольні тести, контрольні вправи та контрольні ігри. Автором зазначаються варіанти об'єкту контролю сторін підготовленості спортсменів у командних спортивних іграх на прикладі вимоги до засобів контролю – кількості учасників тесту, контрольної вправи, контрольної гри, перший варіант – «сума», як складання однакових індивідуальних показників предмету контролю у групові та командні; другий варіант – «синергія», коли ціле більше, ніж сума показників предмету контролю і у кожного учасника тестування своя роль, функція або завдання. Варіант «синергія» в більшому ступені віддзеркалюється у контролі тактичної підготовленості.

Вченими (Goleman, 1996; Cole & Panariello, 2015; Sushko et al., 2019; Чернявська, 2024) зазначається значущість психологічних особливостей баскетболістів в опануванні тактикою гри та реалізації тактичної та техніко-тактичної підготовленості в процесі змагальної діяльності.

Узагальнюючи науково-методичної літератури і практичний досвід змагального та тренувального процесу команд суперліги України та закордонних ліг, нами встановлено, що основними напрямками вдосконалення процесу тактичної підготовки професійних баскетбольних команд, можуть бути:

- наукове обґрунтування структури та змісту тактичної підготовки професійної баскетбольної команди протягом змагального періоду залежно від формування складу команди, стилю тактики команд суперників та сучасних тенденцій індивідуальної, групової та командної тактики світового баскетболу;
- наукове обґрунтування алгоритму опанування тактикою нападу та захисту для баскетболістів команди суперліги протягом змагального періоду, що включає засоби і методи навчання та вдосконалення, форми організації тренувань, засоби та терміни контролю; критерії ефективності;
- розробка та науково обґрунтування засобів контролю тактичної підготовленості гравців у баскетбольних командах у тренувальному та позатренувальному процесі;
- проведення дослідження психофізіологічних показників баскетболістів високої кваліфікації залежно від ігрового амплуа з метою виявлення взаємозв'язків з тактичною підготовленістю;
- формування системи класифікації тактики нападу та захисту з урахуванням сучасних тенденцій світового баскетболу.

Також тренерам команд суперліги з баскетболу бракує науково обґрунтованих структури та змісту тактичної підготовки, що містили б такі компоненти, як: мезоцикли,

мікроцикли, форми, засоби, методи вдосконалення тактичної підготовленості та критерії їх ефективності тощо, для практичної реалізації під час змагального періоду річного макроциклу.

Висновки

Аналіз науково-методичної літератури, дисертаційних робіт та наукових публікацій останнього десятиріччя свідчить про достатню наукову обґрунтованість різних складових системи підготовки спортсменів у баскетболі, й тактичній підготовці, однак дана проблема не є вирішеною у форматі наукового обґрунтування структури та змісту цієї підготовки.

Тактична підготовка професійних баскетбольних команд потребує інтеграції новітніх наукових досліджень та методик, що дозволяють адаптувати стратегії до сучасних умов професійного баскетболу, зокрема в аспектах інтенсивності та швидкості гри.

Наші дослідження підтвердили, що актуальним є розробка структури та змісту тактичної підготовки професійних баскетбольних команд протягом змагального періоду, що дозволить систематизувати та оптимізувати різні тренувальні впливи, систему контролю та ефективність тактичної підготовленості у тренувальному та змагальному процесах.

Перспективи подальших досліджень полягають у науковому обґрунтуванні та експериментальній розробці структури та змісту тактичної підготовки професійної баскетбольної команди протягом змагального періоду.

Список літератури

- Безмилов, М.М. (2023). *Теоретико-методичні основи підготовки найближчого резерву національних збірних команд в ігрових видах спорту (на матеріалі баскетболу)* [реферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту]. Київ.
- Безмилов, М.М. (2022). Періодизація підготовки спортсменів в ігрових видах спорту: фактори впливу та перспективні напрями подальшого розвитку специфічної системи знань. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, 3, 3–19. <https://doi.org/10.32652/tm-fvs.2022.3.3-19>.
- Борисова, О., Шльонська, О. & Шутова, С. (2024). Сучасні аспекти формування збірних команд у баскетболі. *Спортивні ігри*, (4(34)), 5–14. <https://doi.org/10.15391/si.2024-4.01>
- Козіна, Ж.Л. & Жабровець, О.В. (2011). Застосування психофізіологічних методів дослідження в ігрових видах спорту. *Теорія та методика фізичного виховання*, 8, 46–52.
- Костиюкевич, В.М. (2014). *Теорія і методика спортивної підготовки (на прикладі командних ігрових видів спорту)*. Навчальний посібник. Вінниця: Планер.
- Костиюкевич, В.М., Войтенко, С.М. & Стасюк, І.І. (2023). *Контроль у футболі. Навчальний посібник*. Вінниця: ТВОРИ.
- Крамаренко, В., Єварницький, І. & Кравченко, О. (2024). Ігрові амплуа в баскетболі: функції та вимоги до гравців. *Спортивні ігри*, (4(34)), 47–54. <https://doi.org/10.15391/si.2024-4.06>
- Лизогуб, В., Пустовалов, В., Нечипоренко, Л., Халаявка, Р., Король, Т. & Гребінюк, Н. (2024). Нейродинамічні властивості гравців атакую-

References

- Bezmylov, M.M. (2023). *Teoretyko-metodychni osnovy pidhotovky naiblyzhchoho rezervu natsionalnykh zbirnykh komand v ihrovykh vydakh sportu (na materiali basketbolu)* [Theoretical and methodological foundations of training the nearest reserve of national teams in game sports (based on basketball)] [referat dysertatsii na здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту]. K. [in Ukrainian].
- Bezmylov, M.M. (2022). Periodyzatsiia pidhotovky sportsmeniv v ihrovykh vydakh sportu: faktory vplyvu ta perspektyvni napriamy podalshoho rozvytku spetsyfychnoi systemy znan [Periodization of training of athletes in game sports: influencing factors and promising directions for further development of a specific system of knowledge]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu* [Theory and methodology of physical education and sports], 3-19. <https://doi.org/10.32652/tm-fvs.2022.3.3-19>. [in Ukrainian].
- Borysova, O., Shlonska, O. & Shutova, S. (2024). Suchasni aspekty formuvannia zbirnykh komand u basketboli [Modern aspects of the formation of national teams in basketball]. *Sportyvni hry* [Sports Games], no 4(34), 5–14. <https://doi.org/10.15391/si.2024-4.01> [in Ukrainian].
- Kozina, Zh.L. & Zhabrovets, O.V. (2011). Zastosuvanniapsykhoфизиологичных методив doslidzhennia v ihrovykh vydakh sportu [Application of psychophysiological research methods in game sports]. *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia* [Theory and methods of physical education], no 8, 46–52. [in Ukrainian].
- Kostiukevych, V.M. (2014). *Teoriia i metodyka sportyvnoi pidhotovky (na prykladi komandnykh ihrovykh vydiv sportu)* [Theory and methods of sports training (on the example of team sports)]. Navchalnyi posibnyk. Vinnytsia: Planer.
- Kostiukevych, V.M., Voitenko, S.M. & Stasiuk, I.I. (2023). *Kontrol u futbolii* [Control in football]. *Navchalnyi posibnyk*. Vinnytsia: TVORY. [in Ukrainian].
- Kramarenko, V., Yevarnytskyi, I. & Kravchenko, O. (2024). Ihrovi amplua v basketboli: funktsii ta vymohy do hravtsiv [Playing roles in basketball:

- вальної ланки у ігрових видах спорту. *Спортивний вісник Придніпров'я*, 3, 154-161.
- Мітова, О.О. (2022а). Динаміка розвитку командних спортивних ігор як підґрунтя формування сучасної системи контролю у командних спортивних іграх. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*, 13(32), 198-211.
- Мітова, О.О. (2022b). *Теоретико-методичні основи контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічної підготовки*. [монографія]. Дніпро.
- Мітова, О.О. (2024). Система засобів контролю підготовленості у командних спортивних іграх з позиції системного підходу. *Спортивна наука та здоров'я людини*, 1(11), 139-151. <https://doi.org/10.28925/2664-2069.2024.111>
- Мітова, О.О. & Боцуляк, Д.М. (2024). Чинники, що впливають на зниження інтегральної підготовленості баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень. *Спортивний вісник Придніпров'я*, 3, 162-170. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2024-3-162>. (in Ukrainian).
- Мітова, О.О. & Шинкарук, О.А. (2022). Обґрунтування підходу до формування системи контролю в командних спортивних іграх. *Спортивний вісник Придніпров'я*, 1, 191-200. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2022-1-191>.
- Платонов, В.М. (2020). *Сучасна система спортивного тренування*. [підручник]. К.: Перша друкарня.
- Поплавський, Л.Ю. (2004). *Баскетбол*. [підручник]. К.: Олімпійська література.
- Сушко, Р. & Дорошенко, Е. (2019). Технологія підготовки збірних команд у спортивних іграх з урахуванням чинників міграції. *Спортивний вісник Придніпров'я*, 3, 68-77.
- Суй, Лі (2024). *Контроль підготовки кваліфікованих баскетболістів з урахуванням психофізіологічних характеристик* [дисертація]. Київ.
- Суй, Лі & Мішук, Д. (2023). Особливості прояву кореляційних зв'язків між психофізіологічними показниками у групах кваліфікованих баскетболістів. *Спортивні ігри*, (3(29), 77-89. <https://doi.org/10.15391/si.2023-3.08>
- Фролова, Л., Каленіченко, О., Галямов, М., Гайдамака, Е. & Сікало, Є. (2024). Сенсомоторна реакція представників ігрових видів спорту при різній моторній відповіді на подразники. *Спортивні ігри*, (4(34), 31-39. <https://doi.org/10.15391/si.2024-4.04>
- Чжан, Ці (2024) *Критерії відбору та спортивної орієнтації баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень* [дисертація]. Київ.
- Чернявська, Т. (2024). Емоційне благополуччя та успішність у командних видах спорту. *Спортивні ігри*, (1(31), 75-85. <https://doi.org/10.15391/si.2024-1.07>
- Cole, Brain & Panariello, Rob. (2015). Basketball anatomy. *Human Kinetic*. USA.
- Coaching youth basketball / American Sport Education Program with Don Showalter. (2012). 5th ed. USA Basketball Head Coach. *Human Kinetics*.
- Giorgio, Gandolfi. (2008). NBA Coaches Playbook. Techniques, tactics, and teaching points. *Human Kinetics*.
- Goleman, Daniel. (1996). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. *Bloomsbury*. USA.
- Hal, Wissel. (2012). Basketball: Steps to Success. 3rd ed *Human Kinetics*. USA.
- Herb, Brown. (2004). Let's talk defense! Tips, skills, and drills for better defensive basketball. USA. <https://doi.org/10.1036/0071460527>.
- functions and requirements for players]. *Sportyvni ihry* [Sports Games], no (4(34), 47-54. <https://doi.org/10.15391/si.2024-4.06> [in Ukrainian].
- Lysohub, V., Pustovalov, V., Nechyporenko, L., Khaliavka, R., Korol, T. & Hrebiniuk, N. (2024). Neurodynamic properties of attacking players in game sports]. *Sportyvni visnyk Prydniprovia* [Sports Bulletin of the Dnieper Region], no 3, 154-161. [in Ukrainian].
- Mitova, O. (2022) Dynamika rozvytku komandnykh sportyvykh ihor yak pidgruntia formuvannya suchasnoi systemy kontroliu u komandnykh sportyvykh ihrakh [Dynamics of the development of team sports games as a basis for the formation of a modern control system in team sports games]. *Fizychna kultura, sport ta zdorovia natsii* [Physical Culture, Sports and Health of the Nation], no 13(32), 198-211. [in Ukrainian].
- Mitova, O.O. (2022). *Teoretyko-metodychni osnovy kontroliu u komandnykh sportyvykh ihrakh v protsesi bahatorichnoi pidhotovky* [Theoretical and methodological foundations of control in team sports games in the process of long-term training]. [Monohrafiia]. Dnipro. [in Ukrainian].
- Mitova, O.O. (2024). Systema zasobiv kontroliu pidhotovlenosti u komandnykh sportyvykh ihrakh z pozytsii systemnoho pidkhodu [System of means of control of preparedness in team sports games from the position of a systems approach]. *Sportyva nauka ta zdorov'ia liudyny* [Sports science and human health], no 1(11), 139-151. <https://doi.org/10.28925/2664-2069.2024.111> [in Ukrainian].
- Mitova, Olena & Botsuliak, Dmytro (2024). Chynnyky, sheho vplyvaiut na znyzhennia intehranoi pidhotovlenosti basketbolistiv na etapi pidhotovky do vyshchykh dosiahnen [Factors influencing the decrease in the integral preparedness of basketball players at the stage of preparation for higher achievements]. *Sportyvni visnyk Prydniprovia* [Sports Bulletin of the Dnieper Region], no 3, 162-170. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2024-3-162> [in Ukrainian].
- Mitova, O.O. & Shynkaruk, O.A. (2022). Obgruntuvannya pidkhodu do formuvannya systemy kontroliu v komandnykh sportyvykh ihrakh [Justification of the approach to the formation of a control system in team sports games]. *Sportyvni visnyk Prydniprovia* [Sports Bulletin of the Dnieper Region], no 1, 191-200. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2022-1-191>. [in Ukrainian].
- Platonov, V.M. (2020). *Suchasna systema sportyvnoho trenuvannya* [Modern system of sports training]. K. : Persha drukarnia. [in Ukrainian].
- Poplavskyi, L.Iu. (2004). *Basketbol* [Basketball]. [pidruchnyk]. K.: Olimpiiska literatura.
- Sushko, R. & Doroshenko, E. (2019). Tekhnolohiia pidhotovky zbirnykh komand u sportyvykh ihrakh z urakhuvanniam chynnykyv mihratsii [Technology of training national teams in sports games taking into account migration factors]. *Sportyvni visnyk Prydniprovia* [Sports Bulletin of the Dnieper Region], no 3, 68-77. [in Ukrainian].
- Siui, L. (2024). *Kontrol pidhotovky kvalifikovanykh basketbolistiv z urakhuvanniam psykhoфизиологических характеристик* [Control of the training of qualified basketball players taking into account psychophysiological characteristics] [dysertatsiia]. K. [in Ukrainian].
- Siui, L. & Mishchuk, D. (2023). Osoblyvosti proiavu koreliatsiinykh zviazkiv mizh psykhoфизиологическими pokaznykamy u hrupakh kvalifikovanykh basketbolistiv [Peculiarities of the manifestation of correlations between psychophysiological indicators in groups of qualified basketball players]. *Sportyvni ihry* [Sports Games], no (3(29), 77-89. <https://doi.org/10.15391/si.2023-3.08> [in Ukrainian].
- Frolova, L., Kalenichenko, O., Haliyomov, M., Haidamaka, E. & Sikalo, Ye. (2024). Sensomotorna reaktsiia predstavnykyv irovnykh vydiv sportu pry riznii motornii vidpovidi na podraznyky [Sensorimotor response of representatives of game sports with different motor responses to stimuli]. *Sportyvni ihry* [Sports Games], no (4(34), 31-39. <https://doi.org/10.15391/si.2024-4.04> [in Ukrainian].
- Chzhan, Tsi (2024). *Kryterii vidboru ta sportyvnoi orientatsii basketbolistiv na etapi pidhotovky do vyshchykh dosiahnen* [Criteria for selection and sports orientation of basketball players at the stage of preparation for higher achievements] [dysertatsiia]. K. [in Ukrainian].
- Cherniavska, T. (2024). Emotsiine blahopoluchchia ta uspihnist u komandnykh vydakh sportu [Emotional well-being and success in team sports]. *Sportyvni ihry* [Sports Games], no (1(31), 75-85. <https://doi.org/10.15391/si.2024-1.07> [in Ukrainian].
- Cole, Brain & Panariello, Rob. (2015). Basketball anatomy. *Human Kinetic*. USA.
- Coaching youth basketball / American Sport Education Program with Don Showalter. (2012). 5th ed. USA Basketball Head Coach. *Human Kinetics*.
- Giorgio, Gandolfi. (2008). NBA Coaches Playbook. Techniques, tactics, and

- Ivchenko, O., Mitova, O., Myachin, V., Bachynska, N. V., Cherevko, S., Kondratenko, V., & Zybailo, S. (2024). Methodological approaches to expert assessment of the level of training of basketball players at the stage of preliminary basic training. *Acta Balneologica*, 182(4), 242. <https://doi.org/10.36740/ABAL202404105>
- Duke, J., & Bonham, C. (2014). *3D coach: Capturing the heart behind the jersey*. Revell.
- Martens, Rainer. (2012). *Successful coaching*. USA.
- Sushko, R., & Doroshenko, E. (2017). Professionalization issues of concern as a factor of sports games globalization (basing on basketball). *Proceedings of the VII International Academic Congress "Fundamental and Applied Studies in EU and CIS Countries"*, 26-28.
- Sushko, R., Vysochina, N., Vorobiova, A., Doroshenko, E., Pastuhova, V. & Vysochin, F. (2019). Psychological selection in game sports on the basketball example. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (3), 1708-1714. <https://doi.org/10.7752/jpes.2019.03250>
- Zhigong, S, Bezmylov, M. & Shynkaryk, O. (2022). Individual characteristics of physical and mental development and their connection with regular physical exercises when playing basketball. *Current Psychology*. Published online: 09 September. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03692-w>
- teaching points. *Human Kinetics*.
- Goleman, Daniel. (1996). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. Bloomsbury: USA.
- Hal, Wissel. (2012). *Basketball: Steps to Success. 3rd ed Human Kinetics*. USA.
- Herb, Brown. (2004). Let's talk defense! Tips, skills, and drills for better defensive basketball. USA. <https://doi.org/10.1036/0071460527>
- Ivchenko, O., Mitova, O., Myachin, V., Bachynska, N. V., Cherevko, S., Kondratenko, V., & Zybailo, S. (2024). Methodological approaches to expert assessment of the level of training of basketball players at the stage of preliminary basic training. *Acta Balneologica*, no 182(4), 242. <https://doi.org/10.36740/ABAL202404105>
- Duke, J., & Bonham, C. (2014). *3D coach: Capturing the heart behind the jersey*. Revell.
- Martens, Rainer. (2012). *Successful coaching*. USA.
- Sushko, R., & Doroshenko, E. (2017). Professionalization issues of concern as a factor of sports games globalization (basing on basketball). *Proceedings of the VII International Academic Congress "Fundamental and Applied Studies in EU and CIS Countries"*, 26-28.
- Sushko, R., Vysochina, N., Vorobiova, A., Doroshenko, E., Pastuhova, V. & Vysochin, F. (2019). Psychological selection in game sports on the basketball example. *Journal of Physical Education and Sport*, no 19 (3), 1708-1714. <https://doi.org/10.7752/jpes.2019.03250>
- Zhigong, S, Bezmylov, M. & Shynkaryk, O. (2022). Individual characteristics of physical and mental development and their connection with regular physical exercises when playing basketball. *Current Psychology*. Published online: 09 September. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03692-w>

Додаткова інформація

Відомості про статтю:

Онлайн-версія доступна за посиланням:
<https://doi.org/10.15391/si.2025-3.10>

Конфлікт інтересів

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Джерела фінансування

Ця стаття не отримала фінансової підтримки від державної, громадської або комерційної організації.

Отримано: 27.04.2025; Прийнято: 18.05.2025

Опубліковано: 01.06.2025

Відомості про авторів

Мітова Олена Олександрівна:

д.фіз.вих, професор, завідувач кафедри спортивних ігор Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту: вул. Набережна перемоги 10, Дніпро, 49094, Україна.

<https://orcid.org/0009-0003-2306-5464>,
elenamitova@ukr.net

Нагорний Дмитро Олександрович:

аспірант кафедри спортивних ігор Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту: вул. Набережна перемоги 10, Дніпро, 49094, Україна.

<https://orcid.org/0000-0002-9981-4973>,
dimanagornyi15@gmail.com

Information about the Authors

Elena Mitova:

D., Professor, Head of the Department of Sports Games Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sports; str. Naberezhna peremohy 10, Dnipro, 49094, Ukraine.

Dmytro Nahornyi:

postgraduate of the Department of Sports Games Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sports; str. Naberezhna peremohy 10, Dnipro, 49094, Ukraine.